

У ре-фор-ми срп-ског књи-жев-ног је-зи-ка Ка-ра-џић је имао да ре-ши два кључ-на пи-та-ња: пи-та-ње азбу-ке ко-ја ће од-го-ва-ра-ти фо-нет-ском си-сте-му срп-ског (на-род-ног) је-зи-ка и пи-та-ње из-бо-ра ди-ја-ле-кат-ске осно-ви-це за срп-ски књи-жев-ни је-зик.

THE LIFE AND TIMES OF
VUK STEFANOVIĆ
KARADZIĆ

1787–1864

LITERACY, LITERATURE, AND
NATIONAL INDEPENDENCE IN SERBIA

DUNCAN WILSON

Сво-ју ре-фор-му ћи-ри-ли-це Ка-ра-џић је от-по-чео под фо-нет-ским на-че-лом „Пи-ши као што го-во-риш“ (J. K. Аде-лунг), те же-ћи да при-ме-ни пра-ви-ло по ко-јем ће сва-ком гла-су срп-ског је-зи-ка од-го-ва-ра-ти по јед-но сло-во азбу-ке. Азбуч-ни си-стем (ал-фа-бет) по ме-ри фо-нет-ског си-сте-ма срп-ског је-зи-ка био је још је-дан од Ка-ра-џи-ће-вих на-ци-о-нал-них при-сту-па лин-гви-стич-ким пи-та-њи-ма. Ти-ме је тре-ба-ло да Ср-би за свој све-тов-ни (на-род-ни) је-зик до-би-ју све-тов-ну (на-род-ну) азбу-ку, а да ста-ра, цр-кве-на азбу-ка бу-де пре-пу-ште-на уну-тар-цр-кве-ној упо-тре-би.

OXFORD

У том сми-слу, осла-ња-ју-ћи се на ре-фор-м-ске иде-је Са-ве-Мр-ка-ља (1783–1883), Ка-ра-џић је од-ба-цио чак око 20 су-ви-шних сло-ва, по тра-ди-ци-ји упо-тре-бља-ва-них, и свео уку-пан број сло-ва на 30. Он ис-ти-че ва-ж-ност лин-гви-стич-ког кри-те-ри-ја у овом ода-би-ру: По-ља-ци-ма и Ру-си-ма је нпр., пи-ше он у Срп-ском рјеч-ни-ку (1818, XI),

слово је ријеч по потребно, „а ми мјесто њега имамо и“. Но, то је морало укључити и трагање за појединачним словним решењима, па је Караџић уз помоћ сарадника сачинио слова ћ (према постојећем ћ), љ и њ (према постојећим л и н). Поред тога, преузео је појединачна решења која нису биле уобичајене у тадашњем ћириличком писму: слова ј и џ. Фонетско начело је подразумевало и правописна решења која ће у писању, колико је то могуће, уважавати фонетске промене, нпр.: отац → ген. оца (не: отца), Србин → прид. српски (не: србски) итд.

Караџић се планирао позабавити и реформом латинице. Та реформа требало је да буде првенствено намењена Србима католицима, и да буде спроведена према истим начелима према којим је реформицао ћирилицу за Србе православе. Тај рад ће наставити његов сарадник Ђ. Даничић (1825–1882).

Иако се Караџић на почетку своје реформе усредсредно на употребу народног језика у писмености, без обзира на то о ком дијалекту је реч, он убрзо схвата да се за основу узима књижевни језик мора изабрати одређени дијалекат. Ово га је нагнало да се у својим истраживањима подробније заинтересује за дијалекте, о чему прве податке износи већ у својој Писменици. Српско говорно подручје (касније све чешиће називао штокавицом) он овде дели на три дијалекта: херцеговачки (Херцеговина, Босна, Црна Гора, Далмација, Србија до Мачве, Ваљево и Краљево), сремски (Срем, Бачка, Банат, области Београда, Смедерево, Крагујевац, Ресаве, Пожаревац, Црне Реке, те Крајине до Тимока) и славонски (Славоњина, Хрватска, Далмација).

Иако је у почетку истицао да су му сви ови дијалекти подједнако драги, временом ће, ипак, за основу узети књижевни језик препоручити свој херцеговачки (ијекавски) дијалекатски тип, касније називан и јужним наречјем – у односу на источно (екавско) и западно (икавско). У овом дијалекту огромном већином били су заступљени православни Срби. Појединачно ситније измене које је по том унео у норму (нпр. увођење консонанта х) начинио је како би књижевни језик ве зао за старију српску баштину, али и приближио језичким особинама католичких Срба – „нашој браћи римског закона“, како их је називао. Овај модел књижевног језика биће прихваћен и међу Хрватима, иако су они у својој тадашњој књижевној пракси углавном користили своје изворне идиоме из приморске (тзв. чакавица) и загребачке области (тзв. кајкавица).

Караџић наводи читав низ аргумената за одабир управо овог дијалекта за основицу српског књижевног језика, а у једном од њих каже да се „најчистије и најправилније“ говори у Херцеговини и Босни. Он је веровао да су ијекавске области, будући удаљене од већих градских културних центара изложених страним културама, најбоље сачувале српску националну посебност. У ијекавским областима су, по њему, постале готово све српске народне песме и сачуван је здрав дух српског народа. У другим пак српским областима, нпр. екавским крајевима у Угарској (Срем, Бачка, Банат), стање је, сматрао је, било посве другачије. Овде су се, по њему, припадници вишег српског друштвеног слоја и интелегенција под утицајем туђе културе одродили од свог народа. Они су „заборавили српски и мислити“, пише Караџић у једном чланку из 1849.

(Политика)